

Jiří Damborský

"Slovník spisovatelů. Polsko", za
vedení Otokara Bartoše zpracovali
Otokar Bartoš, Hana Jechová,
Mečislav Krhoun, Jiří Krystýnek,
Bořivoj Křemenák, Jarmil Pelikán... :
[recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 67/1, 349-352

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

riana powinien znaleźć się na półkach polskich bibliotek, gdyż stanowi cenną pozycję bibliograficzną i informacyjną dla coraz liczniejszej grupy polskich badaczy literatury dziecięcej.

Anna Nikliborc

SLOVNÍK SPISOVATELŮ. POLSKO. (Za vedení Otakara Bartoše zpracovali Otakar Bartoš, Hana Jechová, Mečislav Krhoun, Jiři Krystýnek, Bořivoj Křemenák, Jarmil Pelikán, Krystyna Kardyni-Pelikánová, Oldřich Rafaj, Pavol Winczer. Úvodní studii napsal Otakar Bartoš, chronologický přehled sestavil Josef Vlášek). (Praha 1974). „Odeon”, ss. 468, nlb. 52.

Nowy charakter stosunków polsko-czechosłowackich po drugiej wojnie zmienił w Czechosłowacji sytuację polonistyki. Organizacyjnie przejawia się to w wyodrębnieniu jej jako samodzielnej dyscypliny naukowej i dydaktycznej w ramach slawistyki, a co za tym idzie w znacznym poszerzeniu funkcji. Pod względem merytorycznym zwrócić należy uwagę na rozwój oryginalnych badań naukowych, zarówno prac i studiów indywidualnych jak też większych przedsięwzięć zespołowych (słowniki, encyklopedie, gramatyki, zarysy literatury, prace kulturoznawcze itp.).

Obok rusycystyki stanowi polonistyka podstawową gałąź współczesnej slawistyki czechosłowackiej, nawiązując do chlubnych tradycji przedwojennych, które zapoczątkował polski uczyony, profesor Marian Szykowski, a kontynuują jego uczniowie, z profesorem Karelem Krejčím na czele.

Ożywiona wymiana kulturalna między Polską a Czechosłowacją, zwłaszcza na polu tłumaczeń, stymuluje w obydwu krajach zainteresowanie literaturą sąsiadów i jej twórcami oraz stwarza odpowiednie warunki do wydawania potrzebnych publikacji, pogłębiających wiedzę o bratnim narodzie.

Można by przytoczyć szereg osiągnięć naukowych we wzajemnych badaniach nad naszymi językami, literaturami, historią, polsko-czechosłowackimi stosunkami literackimi, w zakresie opracowań podręcznikowych, różnego rodzaju słowników, samouczków, zarysów, skryptów itd.

Ambicją uczonych polskich i czechosłowackich jest podejmowanie prac nie marginesowych, przyczynkarskich, lecz takich, które dotyczą węzłowych problemów języka, literatury, wzajemnych związków i stosunków literackich. Wysoko ocenia się np. Krejčego *Dějiny polské literatury* (Praha 1953) czy Magnuszewskiego *Historię literatury czeskiej* (Warszawa 1973), liczne monografie historycznoliterackie¹ i rozprawy². Duże znaczenie ma rozwój twórczej współpracy między slawistami obu krajów, również przynoszący pozytywne rezultaty³.

Do dzieł syntetycznych zaliczyć trzeba przede wszystkim publikację: *Slovník spisovatelů. Polsko* — opracowaną wspólnym wysiłkiem czeskich i słowackich polonistów (większość z nich to wychowankowie właśnie profesorów Szykowskiego i Krejčego).

Prace nad owym słownikiem (w dalszym ciągu tekstu stosujemy skrót: SSP) rozpoczęto prawie dziesięć lat temu, przy czym ogromnie cenną pomocą były

¹ Np. J. Pelikán, *Juliusz Słowacki wśród Czechów. Zarys historyczno-bibliograficzny*. Brno 1973.

² Np. P. Winczer, *Poetika básnických smerov v pol'skej a slovenskej poézii 20. storočia*. Bratislava 1974.

³ Zob. np. hałasowski tom „Pamiętnika Słowiańskiego” (1972).

polskie leksykony⁴. Zestawiając SSP autorzy poszli nieco inną drogą niż polscy wydawcy *Małego słownika pisarzy zachodniosłowiańskich i południowosłowiańskich* (Warszawa 1973), obejmującego również literatów czeskich i słowackich. Obydwie publikacje należą do encyklopedycznego typu słowników pisarzy, tzn. każdy większy artykuł zawiera poza danymi bio- i bibliograficznymi krótką charakterystykę dzieł i osobowości omawianego twórcy. Różnice wynikają z tego, że czeski słownik dotyczy pisarzy tylko polskich, oprócz tego zawiera wstępny szkic dziejów piśmiennictwa polskiego od początku aż do naszych dni. W artykułach hasłowych są liczne wzmianki na temat związków polsko-czeskich, jak również informacje o tłumaczeniach. Ponadto SSP posiada tablicę chronologiczną, co podnosi jego przydatność dydaktyczną.

Na całość SSP składają się więc trzy części. W pierwszej, wstępnej, Otakar Bartoś daje na 40 stronicach zwięzły zarys polskiej literatury na tle kultury europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem czeskiej. Uwydatniając demokratyczne, humanistyczne, postępowe idee głównych reprezentantów piśmiennictwa polskiego, dłużej zatrzymuje się nad wiekiem XIX, jeszcze więcej uwagi poświęca XX wiekowi, widząc w tradycji racjonalistycznej i realistycznej, a także w tradycji romantycznej korzenie oryginalności współczesnej literatury polskiej. Szkic Bartośa jest zatem jedynym źródłem podstawowych informacji w języku czeskim o najnowszej (powojennej) literaturze (*Dějiny* Krejčego doprowadzone zostały mniej więcej do r. 1950). Poza walorami dydaktycznymi wstęp Bartośa ma duże walory poznawcze, opiera się na dobrej znajomości literatury polskiej i problematyki jej rozwoju.

Główna część SSP (ponad 400 stronic) to artykuły o pisarzach polskich, ułożone alfabetycznie. Wszystkich haseł jest 860, w tym bardzo niewiele rzeczowych (objaśnienie nie znanych w czeskim środowisku terminów literackich, jak „fraszka”, „gawęda”, „szopka”, „wieszcz”, aczkolwiek brak np. terminu „tren”, który powinien być uwzględniony chociażby z uwagi na tłumaczenie Pilařa *Trenów* Kochanowskiego, z r. 1971). Dwa hasła poświęcone zostały utworom anonimowym literatury staropolskiej mającym kluczowe znaczenie dla rozwoju piśmiennictwa i kultury, a mianowicie *Bogurodzicy* i *Biblii Królowej Zofii* (naturalnie, można by prowadzić spór z autorem artykułu o tej *Biblii*, który twierdzi, że „nie posiada ona wartości literackiej”, tylko wartość językową).

Większość jednak haseł to nazwiska pisarzy. Pojęcie „pisarz” należy rozumieć dość szeroko, nazwą tą bowiem objęci zostali nie tylko twórcy literatury pięknej, tzn. powieściopisarze, poeci i dramaturdzy, ale również inni ludzie pióra — historycy i teoretycy literatury, żyjący i zmarli (w sumie ponad 50 nazwisk; wymieńmy dla przykładu niektóre: Birkenmajer, Borowy, Chrzanowski, Feldman, Fik, Flaszyn, Konrad Górski, Janion, Kleiner, Korbut, Krzyżanowski, Lam, Maciąg, Markiewicz, Nawrocki, Szwejkowski, Wyka, Żółkiewski), językoznawcy (jest ich kilkunastu, np. Baudouin de Courtenay, Brückner, Dłuska, Doroszewski, Klemensiewicz, Lehr-Spławiński, Linde, Łoś, Nitsch, Taszycki), historycy (Batowski, Szujski), filozofowie, socjologowie (Chałasiński, Ingarden, Kotarbiński, Tatarkiewicz), etnografowie (Bystroń, Ceynowa, Gloger, Kolberg), publicyści, reportażyści (Budrewicz, Gerhard, Jasienica, Kisielewski, Osmańczyk, Przymanowski, Sokorski, Załuski), krytycy oraz teoretycy filmowi i teatralni (Puzyna, K. T. Toeplitz). Nie brak nazwisk wybitnych postaci historycznych (Kołłątaj, Kopernik, J. M. Ossoliński, Staszic, Śniadeccy;

⁴ *Słownik współczesnych pisarzy polskich*. Opracował zespół pod redakcją E. Korzeniewskiej. T. 1—4. Warszawa 1963—1966. — *Mały słownik pisarzy polskich*. Cz. 1. Wyd. 2, rozszerzone. Warszawa 1969. — *Polscy pisarze współcześni. Informator. 1944—1970*. Opracował L. M. Bartelski. Wyd. nowe, poszerzone. Warszawa 1972.

mógł znaleźć się również w tym zestawie Fryderyk Chopin, tak ze względu na jego powiązania z Czechami, jak przede wszystkim na znaczenie jego korespondencji, tym bardziej że istnieje wybór listów Chopina tłumaczonych na język czeski). Jest i król, Jan III Sobieski, jako przedstawiciel prozy XVII-wiecznej⁵. Nie pominięto ludowych twórców, budzicieli polskości i zasłużonych działaczy, motywując to pokrewieństwem ideowym z czeskim ruchem ludowym, szczególnie w jego aspekcie antygermańskim. Znaleźli się więc w SSP: górnośląski poeta Konstanty Damrot, ludowy poeta z Mazur Michał Kajka, ludowy poeta ze Śląska Opolskiego Jakub Kania, śląski folklorysta Józef Piotr Lompa i inni. Czeską część Śląska Cieszyńskiego reprezentują zaledwie trzy nazwiska, nieżyjących już twórców: poety i tłumacza poezji czeskiej Adolfa Fierli oraz Jana i Pawła Kubiszów, z których szczególnie ostatni zdobył sobie powszechne uznanie oryginalną twórczością poetycką.

Najwięcej, bo trzy czwarte haseł, przypadło pisarzom. Poświęcono im nieraz i dłuższe artykuły, jak w wypadku Jana Kochanowskiego, Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Norwida, Kraszewskiego, Prusa. Zestaw jest reprezentatywny, bo sięga Galla Anonima oraz Wincentego Kadłubka i obejmuje autorów najmłodszego pokolenia, jak Grześczak, Bursa, Kijonka, Ratajczak (brak jednak Lipskiej, choć jej twórczość znalazła miejsce w znakomitej antologii Pilařa uwzględniającej 10 współczesnych poetów polskich⁶), także pisarzy ostatnio zdobywających uznanie (Himilbsbach, Redliński i inni).

Każdy artykuł hasłowy zawiera podstawowe informacje biograficzne i bibliograficzne o danym twórcy (z podaniem tytułów w oryginale i czeskim tłumaczeniu) oraz charakterystykę osobowości i twórczości autora, jego miejsca w literaturze polskiej. Jeśli istnieją tłumaczenia czeskie, podaje się obok tytułu rok pierwszego oraz ostatniego wydania, niestety bez nazwiska tłumacza, co uważamy za istotny mankament, gdyż funkcja niektórych przekładów wykracza poza problematykę przyswajania piśmiennictwa innego narodu. Chodzi o takie tłumaczenia, jakie dali: Halas utworów Mickiewicza i Słowackiego, Holan Słowackiego, Renč Norwida, Pilař Kochanowskiego, wreszcie Sojki na wskroś oryginalny, nowoczesny przekład *Pana Tadeusza*, znacznie odbiegający od klasycznego, ogólnie uznanego przekładu Krásnohorskiej (4 wydania, w tym 1 powojenne, poprawione).

Do wielu haseł dodana jest krótka bibliografia przedmiotowa, obejmująca zarówno prace polskie jak i czechosłowackie — niewątpliwie użyteczna dla studiujących slawistykę. Zapewne też z myślą o nich głównie zamieszczona została na końcu tomu tablica chronologiczna zestawiająca wydarzenia historyczne oraz fakty z dziedziny literatury (tzn. z zakresu prozy, poezji, dramatu, krytyki i teorii literackiej, estetyki etc.).

Słowniki typu encyklopedycznego muszą być dostosowane do potrzeb adresata. Dlatego postulaty i pretensje zgłaszać można tylko z punktu widzenia realnego użytkownika, w naszym wypadku — czytelnika czeskiego. Jest wielką zasługą wydawców, że SSP zawiera w najogólniejszym wyborze wszystko, co jest ważne i reprezentatywne dla literatury polskiej w różnych fazach jej rozwoju. Obraz literatury polskiej staje się dla czytelnika o wiele bardziej plastyczny dzięki uwzględnieniu sylwetek ludzi pióra, którzy w istotny sposób wpłynęli na rozwój i kształt tej literatury, na stan wiedzy o niej oraz na jej powiązania z czeską literaturą i kulturą. Tak więc przede wszystkim — i chyba słusznie — o wyborze decydował adres czytelniczy książki, jej przeznaczenie społeczne. Mogą być tutaj wniesione

⁵ W roku 1974 ukazał się czeski wybór jego listów: Král Jan III. Sobieski, *Dopisy Maryšence*. Z polštiny přeložil J. Simonides. Praha 1974.

⁶ *Čistý zpěv. Deset současných polských básníků*. Z polských originálů vybral a přeložil J. Pilař. Praha 1974.

propozycje tylko mniej istotne (uściślenie niektórych informacji, np. w życiorysie Kuncewiczowej). Jeden jednak postulat wydaje nam się ważny: by w następnym wydaniu dać zarys historii przekładów (uczestniczył w jej początkach J. A. Komenský jako tłumacz pieśni J. Kochanowskiego!) oraz tego wszystkiego, co w języku czeskim nosi nazwę „wzajemność literacka”. Wzmianki na ten temat, zawarte w poszczególnych hasłach, świadczą, że edytorzy zdawali sobie z doniosłości tego faktu sprawę. Chodzi m. in. o rzetelną ocenę dorobku przekładowego, który imponuje nie tylko ilością, ale również znakomitymi nazwiskami poetów, pisarzy, tłumaczy. I jeszcze jedna uwaga. SSP przeznaczony jest w zasadzie dla czytelnika czeskiego, ale w sytuacji współistnienia dwóch narodów w jednym państwie często jakaś publikacja pełni funkcję informacyjną i społeczną dla obu tych narodów. Stąd postulat uwzględnienia również aspektu polsko-słowackiego.

Sumując — powiedzieć można, iż czeski SSP jest edycją potrzebną i pożyteczną. W okresie wzmożonej wymiany kulturalnej oraz zainteresowania w Czechach literaturą polską publikacja taka odgrywa ważną rolę przewodnika — tak dla szerokiego rzesz czytelników jak również dla specjalistów, literatów, publicystów, studentów slawistyki i polonistyki na czechosłowackich wyższych uczelniach. Omawianym tu dziełem poloniści czescy i słowaccy zadokumentowali swą pełną dojrzałość naukową i wysoki poziom merytoryczny. Wśród powstałych w powojennych Czechach prac naukowo-badawczych z zakresu polonistyki SSP stanowi pozycję wybitną — cieszy więc fakt, że na tej właśnie książce umieszczono dedykację: „K třicátému výročí Polské lidové republiky”.

Jiří Damborský